

Frövi Fågelklubb

MEMLEMSBLAD FÖR FRÖVI FÅGELKLUBB

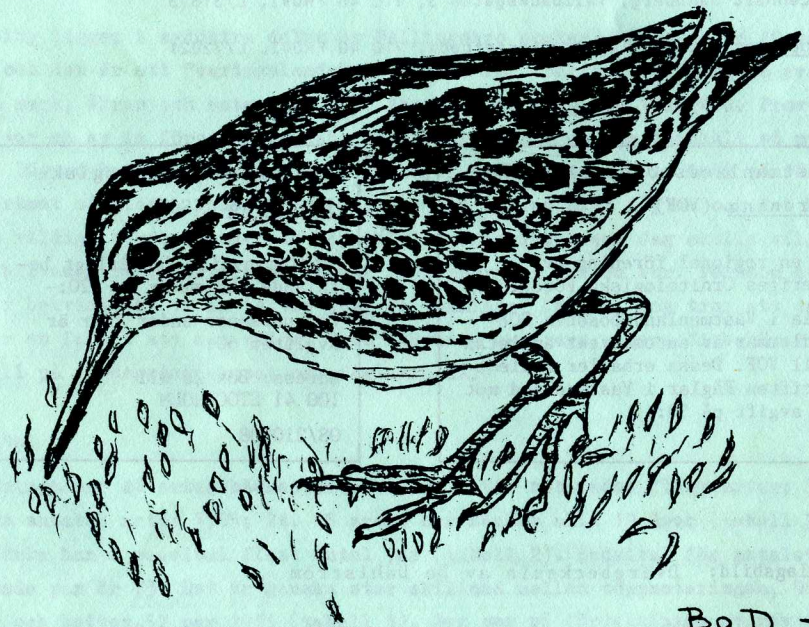
PANDION

ÅRG. 3 Nr 1 1987

Redaktionen:

Jan-Erik Malmstigen, Skomakarg. 6 710 40 FRÖVI Tel. 0581/30252

Mats Andersson, Hagabergsliden 4 711 00 LINDESBERG Tel 0581/16274

BOD -86

Tabell 1.
Häckt antal år.

12 år	Sånglärka, Skata, Talgoxe, Blåmes, Stenskvätta, Trädgårdssångare, Lövsångare, Svart vit flugsnappare, Trädpiplärka, Sädesärsla, Stare, Grönfink, Bofink, Gulsparv, Tornseglare.
11 år	Björktrast, Buskskvätta, Gråsparv.
10 år	Entita, Törnsångare.
9 år	Grå flugsnappare, Rödhake.
8 år	Koltrast, Gröngöling, Pilfink.
7 år	-
6 år	Ärtsångare, Ortolansparv, Kaja.
5 år	Nötväcka, Trädskrypare, Ringduva,
4 år	Talltita, Grönsångare.
3 år	Tofsmes.
2 år	Törnskata, Hämpling.
1 år	Svarthätta, Sävsparv, Rapphöna, Taltrast, Rödvingetrast, Ladusvala.

Förändringar

Hur ska man förklara en nedgång på 31 par från 1975 till 1986? Tittar man på antalet par på öppen mark 1975, första inventeringsåret, så var det 25 mot bara 9 par 1986. Igenläggning av stora diken, diken med vass och en del små buskar, är nog en stor del av förklaringen till den nedgången. Sånglärka har påverkats negativt, sävsparv och buskskvätta har helt försvunnit. Ser man sen på olika arter så är det fyra arter som står för nästan hela minskningen från 1975 till 1986. Sånglärka har minskat 7 par, buskskvätta 7 par, stare 4 par och tornseglare 8 par. För samtliga arter har det varit en stadig nedgång. Sånglärkans och buskskvättans nedgång kan möjligen förklaras med lokala förändringar i landskapet. Däremot måste det vara

andra orsaker bakom minskningarna av stare och tornseglare.

Staren har ju under senare år minskat på många platser i landet.

Tabell 2.
Antalet par, medeltal.

Sånglärka	7.08
Gulsparv	6.75
Tornseglare	5.33
Bofink	5.25
Sv vit flug	4.08
Trädpiplärka	
Lövsångare	3.90
Stare	3.66
Talgoxe	3.25
Grönfink	3.08

Två arter som har funnits och borde finnas i provytan har försvunnit under 1980-talet. Det är nötväcka och ärtsångare. I nötväckans fall är nog förklaringen den att kajan expanderat och övertagit bohålen. Ärtsångarens försvinnande kan inte förklaras.

På plussidan kan egentligen bara noteras kajans ökning. Arten dök upp 1981 och 1986 häckade fyra par. Dessutom kan sägas att också rödhaken tycks ha ökat.

Frånsett tillfälliga häckningar och häckningar av skogsfåglar som något år "hoppas över gränsen", typ tofsmes och talltita, så är det mycket små förändringar för dom vanliga arterna i provytan. Men. Tyvärr är det nog så att jag med viss oro ser fram mot 1987 års revirkartering. Hur många par sånglärka, buskskvätta och tornseglare ska jag få räkna in? Kommer staren tillbaka till Nyckelby? Och för att ytterligare stryka under den dystra avslutningen presenterar jag sista årets resultat. För tolv år sen var sånglärka i topp med 12 par, tvåa tornseglare med 10 par och trea buskskvätta med 7. Studera tabell 4. Nu är det bofink som leder. Tornseglare finns kvar på listan men buskskvättan har försvunnit.

Tabell 4.
Resultat av revirkarteringen 1986

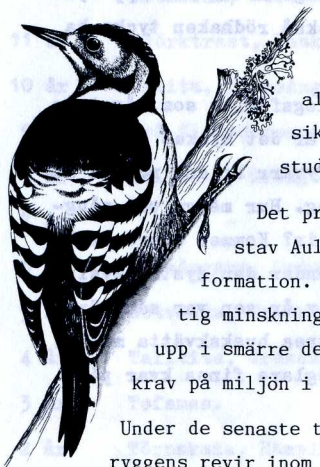
Art	antal par
Sånglärka	5
Skata	1
Talgoxe	3
Blåmes	2
Entita	1
Björktrast	3
Koltrast	1
Stenskvätta	2
Trädgårdssångare	4
Törnsångare	1
Lövsångare	4
Grönsångare	1
Grå flugsnappare	1
Svart vit flugsnappare	3
Trädpiplärka	4
Sädesärsla	2
Stare	1
Grönfink	5
Bofink	7
Gulsparv	5
Gröngöling	1
Gråsparv	2
Tornseglare	2
Rödhake	2
Kaja	4

Tabell 3.
Totala antalet par, årsvis

	1975	98
	76	83
	77	88
	78	76
	79	71
	80	76
	81	69
	82	68
	83	57
	84	60
	85	66
	86	67

VITRYGGIG HACKSPETT- NÅGOT OM DESS VANOR

CHRISTER OLSSON

Ända till för ca tio år sedan var den vitryggiga hackspetten en av de svenska häckfåglar som man visste allra minst om. Utbredningen var endast mycket översiktligt bedömd, och av artens ekologi vara bara mindre studier gjorda.

Det projekt som i mitten av sjuttioalet startade under Gustav Auléns ledning gav snabbt en hel mängd intressant information. Man fick klart för sig att vitryggen var stadd i kraftig minskning, att dess utbredningsområden höll på att splittras upp i smärre delområden, utan kontakt med varandra, samt att artens krav på miljön i reviret var mycket mer extrema än vad man trott.

Under de senaste tre åren har jag ägnat mycken tid åt att studera vitryggens revir inom södra Västerbotten. Arbetet har varit tidskrävande, och som exempel kan nämnas att jag tillbringade ca 100 timmar inom ett revir med en ensam hona innan jag fick syn på henne! I våra trakter uppe i Norrland har vitryggen sedan en lång tid tillbaka haft en mycket gles stam, och de få hanar som funnits kvar i modern tid har visat en mycket liten benägenhet att trumma om vårarna eftersom ingen annan hane funnits i närheten.

I mellansverige synes dock vitryggarna ha en högre intensitet i sina trumningar, och denna art är faktiskt den hackspett som börjar trumma tidigast av våra hackspettar som regel. Vackra dagar i slutet av februari kan man ofta höra dess trumningar, och fram mot mitten av april avtar denna instinkt, men trummande hanar som häckar har hörts ända till i början av juni i enstaka fall.

För det tränade örat är vitryggens trumvirvel rätt lätt att känna igen, om det är en hane man hör. Först en trevande inledning, sedan en snabb, lång virvel, med en typisk liten knorr på slutet. Då är det kinkigare att känna igen honans trumvirvel, som ofta saknar de nyss nämnda "finesserna" i början och slutet, men karakteriseras av att den är lång och snabb. Dock gör man säkrast i att se en trummande hona av vitrygg innan man artbestämmer fågeln.

Som jag nämnt ovan är det ofta svårt att finna igen en vitryggig hackspett under den del av året när de ej trummar, eller är i parningstagen och man kan då bege sig ut och leta efter hackmärken efter dem i träden. Det bör poängteras att det är svårt att känna igen de olika arternas hackmärken, men med en del övning kan man till slut med mycket god sannolikhet säga vilken art som varit framme och arbetat ett lövträd i många fall.

Arten föredrar att födosöka i nyligen döda eller döende lövträd, främst asp, al, björk och sälg, och jag tänkte berätta lite närmare om hur vitryggen kan bearbeta dessa träd.

Om vi börjar med aspen verkar det vara det vanligaste födosökningsträdet i syd- och mellansverige. Många hackspettarter bearbetar aspar, men yngre aspar, med en diameter på 7-12cm hemsökes ofta av vitryggen, speciellt om dessa aspar är i avtagande livskraft. Leta efter ett hackmärke som till formen ser ut som en liten välformad tårtbit, med spetsen innåt. Vitryggen är uppenbarligen estetiskt lagd, eftersom man ofta ser att sådana hackhål ser på pricken likadana ut i många andra aspar som står intill, och samtliga hål har mycket välformade konturer. I höjd är dessa hål 1-2 cm, på bredden ca 0.5-1.5 cm, och ofta leder de ända in i trädets kärna. Viss varning bör utfärdas, eftersom exempelvis större hackspett kan göra liknande märken, men hittar man flera döda, unga aspar med precis likformade hackmärken med ovannämnda mått, ofta sittande flera stycken lodrätt under varandra i ett träd, kan man med mycket stor sannolikhet säga att den vitryggiga varit framme. I äldre aspar bör man akta sig för att artbestämna de hackmärken man hittar, men generellt kan sägas att vitryggen arbetar mer på djupet än de andra.

Egentligen är det enklast att säga varifrån hackmärken i alar härrör. Vår vän vitryggen har en teknik som den är rätt ensam om. Den använder näbben som stämjärn, och arbetar upp en urgröpfung från sidan, så att det bildas en flera cm djup urgröpfung, detta i döende eller nyligen döda alar. Ofta är dessa lämningar täckande en yta som sträcker sig 30-50 cm längs trädets stam. Är sådana mejslingar mer ytliga, och de flesta flisorna som ligger nedom trädets längre än 4 cm har spillkråkan varit framme. Det är vedsteklarna som finns i alens ved som gör att hackspettarna så gärna bearbetar dessa döende alar.

Numera ser man glädjande nog ofta gamla knotiga sälgar som lämnats kvar på våra kalhyggen. Gå fram till en sådan och leta efter på höjden rektangulära, mycket välformade hackmärken, med en höjd på 1-2 cm och en bredd på runt 1 cm. Hittar du ett flertal sådana i den döda sälgedden, kan du på goda grunder anse att vitryggen varit framme. De allra flesta hackspettarter går även de gärna på sälg, men återigen gör sig vitryggens estetiska drag gällande. Denna art lämnar efter sig hackmärken som är ytterligt välformade och oftast helt likstora. Myskbocken eftersökes i de gamla sälgarna.

Gamla, döda, grova björkar tycker vitryggen om att fläka bort barken från. Vid vissa favoritträd kan man se högar med bortfläkt bark ligga under trädets, och inte sällan barkas hela trädets. Hackspettarna vill åt björksplintborren.

CO: Backenvägen 87, 902 51 UMEÅ.

HUR MÅNGA ORMVRÅKSPAR FINNS DET I LINDESBERGS KOMMUN ?

PER ANGELSTAM

Lindesberg är den kommun i Västmanland som har den mest varierade naturen. Från de bördiga jordbruksmarkerna i söder till ett rent barrskogslandskap i norr går kommunen tvärs över vårt landskap. För många fågelarter ändras förutsättningarna ordentligt vilket leder till att deras utbredningsgräns faktiskt går genom Lindesbergs kommun.

För ormvråken innebär denna förändring av landskapet att tillgången på lämpliga jaktmarker förändras; i söder nyttjas ängs- och åkermark, i norr hyggen och ungskogar. På dessa olika typer av öppna marker finner ormvråken sitt viktigaste bytesslag - sorkar. I jordbruksmarkerna i södra delen av kommunen är variationen i smågnagartillgång mellan olika år ganska liten medan den är mycket stor och dessutom regelbunden (sorkcykler) i den norra delen av kommunen.

Grimsö forskningsområde ligger mitt i Lindesbergs kommun (se karta) i övergångszonen mellan jordbruks- och barrskogslandskapen. Inom ungefär 150 kvadratkilometer (10% hela kommunens yta) häckar ungefär 10 par ormvråk de år sorktillgången är god.

De flesta ormvråkarna inom Grimsö-området häckar i närheten av ett stycke jordbruksmark (i bruk eller nedlagd men utan skog). Det är bara då det är riktigt gott om sorkar som ormvråken häckar ute i stora skogen. Dessa förändringar bör leda till skillnader i antalet ormvråkspår per ytenhet (atlasruta till exempel) mellan olika delar av vår kommun. Sammantaget borde alltså antalet par i norr vara lågt och variera starkt mellan olika år medan en tätare och mer stabil stam bör finnas i söder.

Vad gör ormvråken så intressant?

Rovfåglar är ju alltid intressanta i sig och så tycker vi att man borde ha koll på vår vanligaste rovfågel. Men det finns andra spännande ting. Tillsammans med andra rovdjur kan den vara orsak till att sorkarnas regelbundna svängningar i täthet försvinner mot söder!! Enligt en undersökning gjord i Skåne förhindrade rovdjuren tillsammans att sorkarna någonsin nådde höga tätheter, och de regelbundna svängningarna uppstod aldrig.

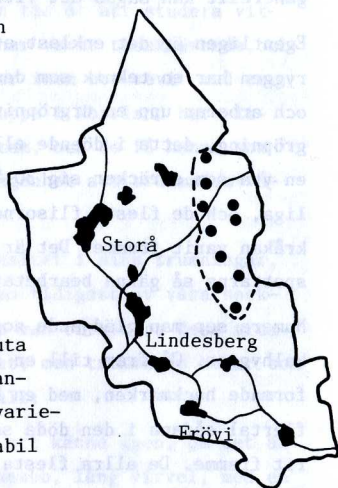

Fig. Varje punkt motsvarar ett ormvråksrevir inom Grimsö forskningsområde.

Den viktigaste rovfågelarten var just ormvråken och de viktigaste rovdäggdjuren var katt och räv.

Vid Grimsö skulle vi vilja titta lite närmare på det här med sorksvängningarnas försvinnande mot söder och ormvråkstätheten i olika typer av landskap. Av de tre rovdjursarter som nämnts ovan är ormvråken den art som vi vet minst om.

I samband med de två kommande somrarnas sjöinventeringar kommer vi att besöka hela Lindesbergs kommun, dessutom är tornfalken Sveriges Ornitologiska Förenings riksinventeringsart i år. Eftersom många ornitologer då kommer att vara ute i markerna, är det med andra ord ett gyllene tillfälle att skaffa bättre kunskaper även om ormvråken i vår kommun. Förutsättningarna att inventera ormvråk är dessutom särskilt goda de närmaste två häckningssäsongerna. Vi förväntar oss nämligen att 1987 blir ett uppgångsår, och 1988 ett toppår i sorkcykeln.

Sänd alla rapporter om ormvråkar till Per Angelstam eller Per Widén och tala om var, hur många du såg, om du såg spelflykt, eller om du hittat bo med ägg eller ungar. Självfallet kommer alla uppgifter om häckningsplatser att behandlas konfidentiellt.

Per Angelstam

Glisundet 5546
717 00 STORÅ
0581-60074

Grimsö forskningsstation
770 31 RIDDARHYTTAN
0581-92065, 92046

Per Widén

Fiskartorpet 9471
711 00 LINDESBERG
0581-93138

Hasse Jansson - 81
och vidare

DVÄRGBECKASINENS UPPTÄDANDE

I LINDESBERGSTRAKTEN 1975-86

HANS LJUNGKVIST

Den som någon gång får höra dvärgbeckasinens flyktspel kan inte undgå att bli förundrad över det klapprande, sist av allt fågellika lätet. Det märkligaste av allt tycker jag är att ljudet inte verkar komma från någon bestämd riktning. Det finns överallt och ingenstans och är på en gång både avlägset och genomträngande. Saken blir inte bättre av att spelet här nästan alltid försigår i fullständigt mörker.

Ett helt spel varar i ca 10 sekunder och kan upprepas var tredje till varfemte minut. Av de olika momenten som i en bestämd ordning bygger upp spelet, är det klappandet eller "galopperandet" som hörs bäst, i stilla väder på någon kilometers håll. En fascinerande detalj är det kraftiga vingsuset som hörs samtidigt med "galoppen" eftersom fågeln just i den delen av spelet dyker en lång sträcka i våldsam fart.

Jag tänker inte försöka mig på någon utförlig beskrivning eller bokstavering av spelet. Den intresserade rekommenderas att läsa Erik Rosenbergs skildring i "Oset och Kvismaren" (4:e uppl. sid 89-97). En mer kortfattad beskrivning av samme författare finns i "Fåglar i Sverige" (5:e uppl. sid 194-195).

Utbredning i Sverige och förekomsten i Lindesbergstrakten.

Utanför huvudutbredningsområdet i övre Norrland, Norrbotten och nordvästra Västertoppen finns ett litet bestånd i västra Småland i Store Mosse-området och i trakten av Möckeln. Från övriga Sverige söder om Härjedalen finns ett 20-tal publicerade fynd gjorda under 1900-talet av misstänkta eller säkra häckningar, av dem ingen från Västmanland.

Dvärgbeckasinen påträffas årligen i de flesta syd- och mellansvenska landskapen under flyttningen, i synnerhet på senhösten då den rastar på strandängar, fuktig betesmark och liknande ställen. I Lindesbergs kommun är nästan alla fynd från våren. På vårsträcket uppmärksammas den oftast genom hanens nattliga spel som här brukar höras från omkring den 20 april till mitten av maj, mera sällan i slutet av maj. Flest observationer har gjorts de sista dagarna i april.

Från kommunen finns drygt 20 rapporter om spelande hanar från perioden 1975-86 som med hänsyn tagen till dubbelräkningar motsvarar tio individer på fem lokaler. (En av dem ligger strax öster om kommungränsen). Före 1975 saknas rapporter med undantag av någon enstaka från 1960-talet från två av de fem lokalerna. (Alla fynd redovisas i detalj i appendix).

Häckar dvärgbeckasin i Lindesbergstrakten?

Några observationer har gjorts sent på våren och ett par gånger har honans läte hörts i samband med hanens spel. Båda iakttagelserna tillsammans, sena spel och honans närvaro, brukar tolkas som ett tecken på häckning. Alla sent spelande hanar har emellertid tystnat helt kring den 25 maj. Spelens intensitet och varaktighet under dygnet är vanligen också mindre här än på de kända häckplatserna. Det är alltså högst osäkert om någon häckning ägt rum. Med tanke på att passande biotoper finns och att häckning kan förekomma sällsynt i kringliggande landskap, är det inte uteslutet att dvärgbeckasin kan häcka här ett eller annat år i exempelvis något av de kärr där spel iakttagits i flera år.

Biotopval

I norra Sverige häckar dvärgbeckasinen på starrbevuxta tämligen våta myrar. I sydvästra Småland är den framför allt knuten till kärr med vidsträckta gungflyn som uppkommit efter sjösänkningar. Här hörs spelen över samma slags "onaturliga" våtmarker. Vegetationen kännetecknas i båda områdena av våta gungflyn med starr, fräken och vitmossor. Revirstorleken för de småländska beckasinerna har beräknats till ca 20 ha. De fem lokalerna i Lindetrakten är mellan 20 och 35 ha. I tabell 1 har jag gjort en kanske mer än lovligt optimistisk lista över tänkbare lokaler där arten (än så länge) inte är observerad.

Tabell 1

Tänkbara lokaler för vårfynd av dvärgbeckasin i östra delarna av Lindesbergs kommun.

I listan ingår dels biotoper av den typ som beskrivs ovan och dels torvmossar med större starrkärr, dämda mossar och starkt igenväxta strandkärr. Bortsett från några angivna undantag är alla kärren minst 20 ha. Namnen återfinns på den topografiska kartans storruta 11 F. Sist står 5 x 5 km-rutan.

1) Sandåns mynning i Norrmogen (<20 ha), 5f	10) Lövsjön/Stenholmskärr, 4h
2) Dammosen NO om Norrmogen, 5g	11) Spelmossen kring Finnbobäcken, 3g
3) Bråtmossen, 5g	12) Enkärr i Gubbmossen, 2g
4) Sörtjärnen (<20 ha), 4g	13) Sverkestaån V om Kåen, 1f
5) Madsjön (<20 ha), 4g	14) Borsån vid Brynäs, 1e
6) Hökasjön (<20 ha), 3e	15) Innansjön (<20 ha), 1g
7) Flaxkärr, 3f	16) Vängsjön, 0e
8) NV Stormossen, 4g	17) Bodasjön, 1g
9) Stormossens hals S om Rack tjärnen, 3g	18) Lunten, 0g

DVÄRGBECKASINENS UPPTRÄDANDE

Spelaktivitet.

Praktiskt taget alla dvärgbeckasinspel inrapporterade från Lindesbergstrakten har startat efter mörkrets inbrott. I några fall har observatören anlänt först då men även med dessa observationer borträknade, är det tydligt att beckasinerna här har liknande vanor som de på de närliggande rastlokalerna. Erik Rosenberg påstår nämligen att spelet startar först kl 22-23 när skymningsaktiva arter som tex enkelbeckasin har tystnat. I sydvästra Småland förhåller det sig annorlunda. Där ses och hörs spel både på eftermiddagen, i skymningen och i gryningen.

Jag tror att skillnaden i spelaktivitet och starttider beror på att de mellan-svenska beckasinerna är enstaka sträckande och rastande fåglar hemmahörande i Norrland. När de väl nått sina häckplatser påbörjas ett mera "helhjärtat" spel jämförbart med beckasinspelet i sydvästra Småland. Det innebär omvänt att regelbundet skymnings- och gryningsspel i vårt område är ett gott tecken på häckning.

APPENDIX:

FYND AV DVÄRGBECKASIN I LINDESBERGS KOMMUN 1975-86

Före 1975 finns enstaka uppgifter från 1960-talet om spelande hanar vid Hultasjön/Borskärret samt Dammsjön, Björkhyttan. Bara tre höstobservationer är kända: 1 ex Österhammarsjön 1/10 -75, 1 ex Bysjön, Grimsö 31/10 -75 och 1 ex Sjömosjön 2/11 -86.

Det är givetvis så att de angivna tiderna nedan till en del visar observatörernas aktivitet och inte beckasinernas. Det har ändå varit möjligt att få en uppfattning om spelaktivitet och den normala starttiden för "kvällsspelet".

Under drygt hälften av de 22 rapporterade "speldygnen" har observatören varit på plats i god tid i skymningen eller före solnedgången. Spelet har då börjat efter mörkrets inbrott med undantag av två kvällar och i 2/3 av fallen har spelet upphört inom 1-2 timmar. En försummad möjlighet att höra och se dvärgbeckasinspel tror jag gryningstimmarna till soluppgången kan erbjuda. Fyra sådana observationer finns, vilket väl i stort sett motsvarar besöksfrekvensen den aktuella tiden.

Spelande dvärgbeckasiner:

(Nr 1,3,4,5 Lindesbergs kn, nr 2 Skinnskattebergs kn).

1. Morskogasjön: 1 ex 6/5-18/5 1978, i hona hördes 7/5. Spel även på efternatten till soluppgången 8/5.

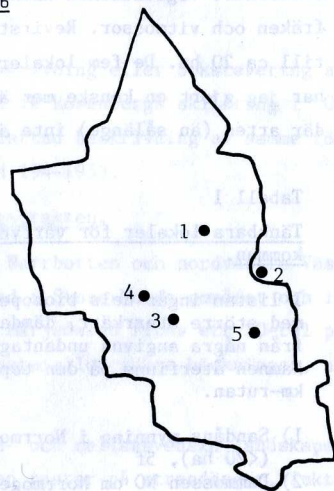

Fig
Lokalerna 1-5 enl. text

2. Svangölen: 1 ex 28/4 och 18/5 1978.
3. Borskärret: 1 ex 8/5 1975, 1 ex 18/5 - 22/5 1978, 1 ex 25/4 och 5/5 1982. Spel även efternatten 8/5 1975, 18-19/5 1978 och på kvällen omkring 19.30 den 21 - 22/5 1978.
4. Dammsjön: Björkhyttan. 1 ex 24 - 29/4 1983, 1 ex 26/4 1984, 1 ex 8/5 1985, 1 ex 25 - 27/5 1986, båda gångerna hördes 1 hona.
5. Spannarbodasjön: 1 ex 1/5 1983.

JANUARIINVENTERINGEN 1987

Mats Andersson & Jan-Erik Malmstigen

Avsikten med Januariinventeringen är bl a att öka kunskapen om vinterfågelfaunan i kommunen och den har nu genomförts tre år i rad (1985-1987). I årets inventering deltog 36 personer, vilket kan jämföras med 36 personer 1986 och 21 personer 1985.

Deltagande inventerarens bostadsorter framgår av kartan här intill. Som synes dominerar Frövi - Fellingsbroområdet, vilket förklaras av att merparten av fågelklubbens medlemmar är bosatta här. 30 rapporter kommer från södra kommundelen och endast 6 kommer från Lindesberg och norrut. Detta bör kanske tas i beaktande när man läser artkommentarerna.

Att så få personer har rapporterat arter som tjäder, järpe och stjärtmes beror nog på få exkursioner i skogarna.

Totalt under månaden sågs 59 fågelarter (1986 : 56 arter 1985 : 57 arter). Sammanlagt under de tre årens inventeringar har 67 olika arter noterats. Nya för i år är turkduva, hökuggla, gråspett, tretåig hackspett och större korsnäbb.

